

Norm overschrijdend gedrag op school: een RESET-toets

Vorming met Pat Patfoort van De Vuurbloem

Het SOVA-project

Jong zijn. Het zou een mooie zorgeloze tijd moeten zijn waar elke jongere zich binnen een veilige omgeving ten volle kan ontplooien ter voorbereiding van het volwassen leven. Vaak gebeurt het echter dat jongeren, voornamelijk in de puberteit, zich niet begrepen voelen door hun omgeving. De meeste weten deze frustraties op een constructieve manier te kanaliseren maar bij sommigen nemen deze heftige emoties soms de bovenhand. Dit uit zich dan in pestgedrag of agressie tegen die omgeving die hem of haar niet begrijpt.

Deze gedragingen brengen spijtig genoeg de ontplooiing van de jongere zelf in gedrang. Een gebeuren dat elke leerkracht of begeleider zorgen baart maar dat gewoonweg niet binnen de schoolomgeving kan worden opgelost. Vaak omdat de school zelf de omgeving is waartegen de jongere zijn frustraties uit.

Op zo'n moment kan het goed zijn voor de school en de jongeren in kwestie dat er hulp van buitenaf komt om zo de zaken in een ander perspectief te stellen.

Om ervoor te zorgen dat deze jongeren weer kunnen functioneren in klasverband zijn we in het schooljaar 2011-2012 via onze maatschappelijk opbouwwerker vanuit de dienst integrale veiligheid gestart met het project 'sociale vaardigheden'.

Eerst hebben we ons gericht naar de leerkrachten, daarna hebben de leerkrachten jongeren geselecteerd voor een begeleidende cursus.

Elke jongere verdient namelijk de kans zich ten volle te ontplooien. De jongeren van nu zijn de volwassenen van morgen.

Marina Van Hoorick

Schepen Integrale veiligheid

1. In dit artikel zijn de namen gewijzigd
2. De Vuurbloem is een Centrum voor Waardering van het Verschillend-Zijn en voor Preventie en Geweldloze Hantering van Conflicten (www.devuurbloem.be)

In het voorjaar 2012 kregen twaalf jongeren¹ in Lokeren vijf vormingssessies 'Sociale Vaardigheden'. Dat was hen door hun school opgelegd, in overleg met de Dienst Integrale Veiligheid van het stadsbestuur Lokeren. Pat Patfoort liet hen in steeds wisselende groepjes conflictsituaties herkennen, nieuwe verhalen bedenken, eigen kenmerken en gedragingen ontdekken, geweldloze oplossingen zoeken en conclusies trekken. Deze actieve vorm van leren-van-elkaar maakte bij de meesten heel wat los en ouders en leerkrachten signaleerden al snel de eerste positieve resultaten.

Een gure donderdagnamiddag, een smalle straat hartje Lokeren: een paar jonge mensen lopen sloom dezelfde richting uit, handen in de zakken. Ik vraag me af of zij tot 'ons publiek' zullen behoren. Dat vermoeden groeit als ik veel te vroeg arriveer bij het zaaltje en ook zij aan de ingang aarzelen. Ze zetten zich neer op een stenen muurtje. 'Ons publiek': dat wordt een groep van twaalf jongeren, leeftijd tussen veertien en negentien. Ze zijn door hun school en de Dienst Integrale Veiligheid van Lokeren uitgenodigd op een vorming Sociale Vaardigheden. Nu ja, 'uitgenodigd': dit is zowat hun laatste kans. Gaan ze hier niet op in, dan zouden de meesten definitief van school gestuurd worden.

De vijf sessies worden gegeven door twee begeleidsters van De Vuurbloem² : Pat Patfoort en Marleen Lemmens, die haar zal bijstaan. Pat ken ik zeer goed omdat ik aan een aantal van haar boeken mocht meewerken als tekstredacteur. Zij geeft al tientallen jaren vormingen, trainingen en voordrachten rond geweldloos en 'in Evenwaardigheid' omgaan met verschillen en met conflicten. Maar of zij bij 'dit publiek' iets positiefs kan bereiken? Mijn twijfel groeit als ik andere deelnemers zie aankomen: sloffend, doffe – zelfs agressieve blik in de ogen; van een meisje krijg ik hoogstens een verveeld gemompel als antwoord op mijn 'hallo'.

Ik ga binnen en word verwelkomd door de maatschappelijk opbouwwerker van de stad, Mohamed Achaibi. Indrukwekkende gestalte en een dito handdruk, die – althans bij mij - rust en warmte oproept. Dat doet mijn twijfelgevoel wat afnemen: deze man straalt gezag uit. Ik weet wel dat de vormingen van Pat bij veel mensen veel goeds teweegbrengen, maar die komen dan als deelnemer uit vrije keuze, anders dus dan deze gasten. Een dosis gezag lijkt mij misschien wel aangewezen te zijn. Ik stel mezelf gerust: loopt het in het honderd dan is dat niet mijn verantwoordelijkheid, ik ben enkel door De Vuurbloem gevraagd om alles bij te wonen als verslaggever. Ik zal me zo veel mogelijk tot die rol beperken, hoewel ik niet weet of me dat gaat lukken.

De tafels staan in een vierkant. Twee jongeren zitten al klaar, muisstil, de ogen op de tafel gericht. Pat en Marleen arriveren. Pat zoals zo vaak in een

outfit die me een beetje aan het hippietijdperk herinnert. Is ons uiterlijk eigenlijk van belang, opent de eerste indruk die wij op onze gasten maken bij hen deuren - of net niet? Ikzelf heb mijn warme 'PLO-sjaal' achter me op de stoel gehangen, besef ik plots; roept zoiets positieve associaties op bij jongeren van Marokkaanse of Midden-Oosten origine?

Om 14u 10 gaat Mohamed buiten de rest halen. Van de twaalf gegadigden zijn er maar acht op tijd. Twee anderen zullen een half uur later binnensluipen, een derde nog een vol uur daarna. Ik observeer hoe ze daar non-verbaal op hun stoel hangen: sommigen met hun jas nog aan, twee met de pet diep over het voorhoofd. Dat voorspelt niet veel goeds, hoor ik mezelf denken.

De voorstelling en de eerste oefeningen

Mohamed leidt in: “Dit is hoegenaamd geen straf, wel een kans. Een kans om opnieuw te beginnen. Doe iets met deze uitdaging, met de inzichten die je hier zult krijgen. We hopen dat jullie goed meewerken. Je mag altijd vragen stellen. Wat wij zelf van jullie vragen is respect: voor elkaar, en voor jezelf. Daar hoort bij dat je ons tijdig verwittigt als je een sessie niet kunt komen. En ook dat je stipt op tijd komt. Ik wens jullie een leerrijke ervaring.”

Al die tijd blijft ons publiek strak voor zich uit kijken. Een afstandelijke sfeer voor Pat om te starten met een programma ‘sociale vaardigheden’. Toch zie ik de hemel wat opklaren als Pat vol geestdrift begint met haar inleiding. Wellicht zijn deze jongeren het niet erg gewoon om iets met dergelijke ‘geestdrift’ aangeboden te krijgen.

Pat: “Ik weet dat jullie niet uit vrije wil naar hier gekomen zijn. Maar ik ben hier voor jullie! In deze vorming zullen we samen de verschillende manieren verkennen waarop we met anderen omgaan. Ons doel is om op het einde van onze vorming de manier te vinden die het beste is voor jezelf en voor de anderen rondom jou. Van mij mag je weten dat mijn manier van omgaan met mensen steunt op geweldloosheid – ook tegenover mezelf. Vanuit die geweldloosheid wil ik de komende weken met jullie samenwerken.”

Pat stelt zichzelf en De Vuurbloem verder voor. Ze heeft dit soort werk ook gedaan met gezinnen, leerkrachten, bevolkingsgroepen die elkaar vijandig gezind zijn, en zelfs met gevangenen. En waarom blijft ze dat werk voortzetten? Omdat ze de positieve resultaten ziet! Ze hoorde moordenaars met wie ze werkte, vertellen hoe ze tot inzicht waren gekomen in het proces dat hen tot doodslag dreef: ‘Had ik tóén maar dat inzicht gehad, het was nooit zover gekomen!’

Het Meerdere-minder model... of de Evenwaardigheid?

Het model van Pat Patfoort vertrekt van de verschillen, de andere behoeften en belangen tussen mensen, en de conflicten die zich voordoen. Heel vaak stellen we ons dan op in een Meerdere-positie (M): we willen beter zijn, gelijk halen, winnen. Maar dat houdt in dat we de andere persoon in de mindere-positie (m) drukken. Die reageert door zélf naar de M te streven, wat óns dan weer in de m drukt. Er doen zich dan drie mechanismen voor die telkens geweld inhouden: de escalatie (afwisselend M – m), de geweldketen (je kunt het tegen de andere niet halen, maar je reageert je af op een derde persoon), en het opkroppen (geweld tegen jezelf). Er is echter een geweldloos alternatief om met verschillen en conflicten om te gaan: in Evenwaardigheid. Daarbij wordt niemand Meerdere of mindere, winnaar of verliezer: beiden winnen.

Nu mogen onze gasten zich voorstellen: hun school, hun hobby's. Hassan vermeldt fier dat hij bokst, Karim speelde voetbal maar is wegens zeven rode kaarten buitengezet bij zijn ploeg. De mededeling van de volgende klant doet pijn aan al mijn zintuigen, en later zal blijken dat het geen pose bij hem is: "Hobby's? Niets. Tenzij slapen." Said fluisterde het bijna onhoorbaar en met gebogen hoofd. Pat merkt de sfeer die Said met zijn antwoord creëerde. Respectvol verlegt ze de aandacht. "Ik begrijp Said dat er nu niets is dat voor hem de moeite loont. Toch durf ik aan jullie en aan Said vragen om deel te nemen aan een eerste oefening. Ik geef jullie een leeg blad. Elk voor zich kan dit blad belangrijk maken door er drie waarden op neer te schrijven die voor jou belangrijk zijn."

Als ze daarna hun keuze voorlezen, wordt Said uitgelachen door twee burens en Pat grijpt onmiddellijk kordaat in: "Ik veroordeel de lachers niet, maar dit kán niet, dit doet pijn. Gebeurt dit nog eens, dan moet ik jullie uit elkaar zetten, elk op een andere plaats." Pat schrijft de antwoorden op een flap en leidt de zoektocht naar de gemeenschappelijke waarden van de hele groep. Familie, vrienden, sport komen vooraan, gevolgd door respect voor dieren, muziek en integratie. Achteraan komen: het lief, uitgaan, beroep, slapen en humor.

Pat borduurt verder op die indeling: "Relaties (familie en vrienden) zijn dus heel belangrijk, maar net dáár doen zich veel problemen voor. Wij zullen nu bekijken hoe die problemen kunnen ontstaan. Ik zal heel blij zijn als ik jullie mag leren hoe je tijdig een goede oplossing voor aankomende problemen kan vinden. We beginnen bij wie we zelf zijn." Nu krijgen ze elk een tekening van een mensenfiguur, met - rondom de lichaamsdelen - figuurlijk verwoorde vragen. Al snel steekt het taalprobleem de kop op bij jongeren van vreemde origine. Dus moet Pat de nodige uitleg geven. De vragen gaan als volgt:

- wat heb ik goed onder de knie?
- wat ligt er op mijn lever?
- wat/wie draag ik in mijn hart?
- wat heb ik op het oog – waar kijk ik naar uit? (= wat is mijn doel?)
- wat heb ik graag tussen de kiezen? (= wat lust ik graag?)
- wat hangt mij de keel uit?
- waar haal ik mijn neus voor op? (= waar ben ik vies van?)
- wat doet mijn oren flapperen? (= wat maakt me enthousiast, wat vind ik heel leuk?)
- wat heb ik goed in de vingers?
- wat loop ik onder de voet? (= wat zou ik willen verpletteren?)

De lange duur van deze oefening - en misschien ook het taalprobleem - leiden tot enige onrust en wanorde. De aandacht is weg, er wordt heen en weer geroepen. Mohamed beslist dat het tijd is voor een pauze en geeft richtlijnen

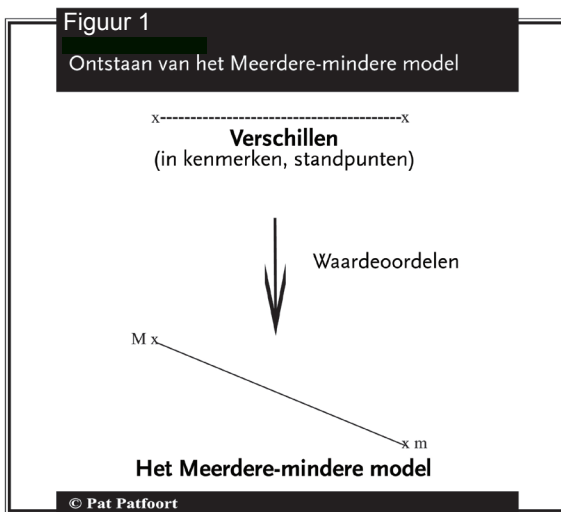
mee: “Binnen een kwartier stipt terug – ben je te laat dan zijn de gevolgen voor jou. Niet roken of de straat uitlopen.”

Na de pauze gaat hij dieper in op het waarom van deze vorming: “Jullie leerkrachten en CLB-begeleiders vinden dit nodig; weet je niet goed waarom je hier zit, stap dan naar hen. De school is belangrijk voor jullie toekomst: diploma, werk. De stad Lokeren wil niet dat jullie uit de school verwijderd worden en biedt deze kans om met een propere lei te starten, gesterkt met deze vorming.” Pat voegt er geruststellend aan toe dat in feite iederéén dit soort vormingen goed zou kunnen gebruiken.

Nu kiest elke deelnemer één antwoord op de vorige vragen uit, en vertelt het aan de groep. Die gegevens komen weer op een flap vooraan. Links verschijnen daar de volgende woorden: racisme, de school is saai, leren is dom, ambetanteriken. Rechts: gelukkig zijn, familie, gezin, een goede toekomst, communicatie (ook met dieren), vrienden.

Een eerste blik op het Meerdere-mindere model

Pat legt uit dat we allemaal van elkaar verschillen, op allerlei manieren. “Op zich kan dit ons aantrekkelijk maken voor elkaar. Een probleem wordt het, als die verschillen leiden tot beoordelen/veroordelen en tot discriminatie: ‘dit is goed’, ‘dat is slecht’. Mag ik aannemen dat jullie al meer gehoord hebben wat ‘slecht’ is dan wat ‘goed’ is? Dat is het gevolg van de manier waarop wijzelf en de mensen rondom ons met die verschillen omgaan. Heel vaak doen we dat immers met onszelf in de Meerdere-positie (M) en de andere persoon in de mindere-positie (m): ik ben slim, en jij dom. In de m zitten, vinden we natuurlijk niet leuk, dan willen we daar uit ontsnappen. En aan de M hebben we soms zelf geen enkele verdienste: misschien ben ik alleen maar ‘slim’ omdat anderen mij altijd beter geholpen hebben dan jou.

Dan zet Pat de deelnemers in groepjes van drie om samen voorbeelden te bedenken die leiden tot M-m situaties. Terug in de grote groep, bekijken we de resultaten: wie zit in M en wie in m? De oefening lukt goed: mooi-lelijk, snel-traag, scheef-recht (bedoeld werd: al dan niet gehandicapt), cool-nerd, oud-jong, leerkracht-leerling, populair-eenzaak, roker – niet-roker, Europa-Afrika, mens-dier. Als tijdens het voorlezen weer iemand wordt uitgelachen, grijpt Pat dit dankbaar aan als nieuw voorbeeld: “Als Dorien wordt uitlachen, denk ik dat zij zich nu in de m-positie voelt!”

“Als je haar uitlacht, plaats je haar in de mindere-positie!”

Volgende opdracht: schrijf vijf voorbeelden op waarbij je jezelf onlangs in de m-positie geplaatst voelde. Wanneer het tijd is om in grote groep te antwoorden, blijft het muisstil. Pat: “Kijk, nu voel ik me in de m-positie. Betekent dit dat jullie niet verder aan deze oefening willen werken?” Nog even blijft het stil, dan komen de tongen los. Karim vertelt hoe hij al twee keer uit de school was gezet zonder dat hij iets had mispeuterd. Dorien vermeldt: straf gekregen. En Stijn heeft het merkwaardigste antwoord: “Ik ben groot, behulpzaam en heb altijd goede punten.” Bleek dat hij om die reden door klasgenoten constant als ‘strever’ in de m-positie wordt gezet. Later zullen we vernemen dat zijn begeleiders vonden dat ook hij om die reden best deze vorming Sociale

Vaardigheden zou volgen: een totaal ander uitgangspunt dus dan voor de andere deelnemers.

Nu vraagt Pat vijf voorbeelden te zoeken waarin we onszelf in de M hebben geplaatst. Veel gezucht, de zoektocht gaat moeizaam, ik vraag me zelfs af of die M en m wel echt goed begrepen zijn. Pat en Marleen gaan langs de tafels, kijken mee over de schouder, en geven links en rechts commentaar: 'ben je toen te snel kwaad geworden, achteraf bekeken?', 'misschien vormde je onbewust een bedreiging, door je grote gestalte?',...

De eerste namiddag zit er bijna op, het wordt woeliger, zonder signaal beginnen ze de boekentassen al in te laden. Pat: "Toch interesseert het me om te weten wat jullie van deze namiddag vonden. Eén woord op papier is voor mij voldoende." Zo krijgen we te lezen: 'Nuttig'. 'Leerrijk'. En toch ook: 'Moeilijk'. En dan rennen ze de vrijheid in, daarbuiten.

Mohamed blijft met ons napraten: "Die mooi klinkende woordjes bij de evaluatie vertellen natuurlijk niet de waarheid. Maar als alles nu niet perfect verloopt, moet ons dat niet verbazen of teleurstellen: denk aan hun moeilijke leeftijd, net nu ze als pubers met allerlei knopen worstelen en op zoek zijn; en denk ook aan het opgelegde karakter van deze vorming. Sommigen hebben het ook in hun thuissituatie heel zwaar. En ze komen weliswaar uit verschillende scholen – dit project is netoverschrijdend – maar toch weet ik met zekerheid dat de meesten elkaar kennen van op straat. Daarom moeten we bij het indelen in kleine groepjes sommigen best uit elkaar houden."

Evaluatie van de eerste sessie - Mohamed : "Net op deze moeilijke puberleeftijd zijn ze voortdurend op zoek. Denk ook aan de lastige thuissituatie waar sommigen in leven."

Speciaal voor mij als verslaggever legt Mohamed het kader nog eens uit. Lokeren had, net als andere provinciesteden, te maken met hardnekkige overlast door sommige jongeren. Het stadsbestuur voegde aan de repressieve aanpak een goed doordacht preventief luik toe. Zo kwam men tot de projecten NERO en ProS. NERO betekent: 'Normstelling en Responsabilisering n.a.v. Overlastgedrag op straat en op school'. Het is een aanbod voor jongeren tussen twaalf en achttien, na zware overlast waarbij de politie een vaststelling heeft gedaan. Hun ouders krijgen het aanbod om deel te nemen aan opvoedingsondersteunende activiteiten.

ProS is de afkorting van: 'Probleemgedrag Op School' – versta: op en rond de school, en waarbij de politie níét is tussengekomen. De hoofddoelstellingen zijn: inzicht bijbrengen in het probleemgedrag, dat gedrag doen stoppen, voorkomen dat jongeren definitief de school verlaten of weggestuurd worden en, ook hier: responsabilisering van de ouders. Mohamed: "Dat laatste betekent dat we hen op hun verantwoordelijkheid wijzen en hen ook helpen om die op te nemen. Deze vormingen Sociale Vaardigheden met De Vuurbloem zijn een nieuw experiment binnen het ProS-project. We bekijken het als een soort contract met de jongeren en hun ouders rond heel hun functioneren: op school maar ook in de vrije tijd. De ouders waren dan ook vooraf uitgenodigd op een contactavond."

Tweede dag: spelletjes

Maandagvoormiddag. Ik zie een paar nieuwe gezichten. Vandaag zijn we bijna voltallig; de afwezigen zijn misschien niet opgedaagd door de treinstaking? En we zijn (bijna) allemaal op tijd. Een paar deelnemers blijven weer hun jas aanhouden, Hassan trekt nog steeds zijn handschoenen niet uit. Hanne was er vorige keer niet bij. Ze vindt snel steun en aansluiting bij Dorien – te veel zelfs, want terwijl ze blijven babbelen en giechelen is Pat met de groep al ijverig aan de slag met een herhaling van het M-m model van de vorige sessie en met het zoeken naar nieuwe voorbeelden. Pat kondigt vriendelijk aan: "Ik zie dat Hanne en Dorien elkaar heel wat te vertellen hebben. Ik geef jullie nog enkele momenten om af te ronden. Anders zullen we jullie uit elkaar moeten zetten." Hoewel al snel vol goede wil, slaagt Dorien er daarna niet in om voorbeelden te vinden, misschien begrijpt ze het gewoon niet. Als het gesprek op homo's komt en er lacherig wordt gedaan, kan ik voor het eerst mijn mond niet houden: "Mijn broer is homo. Dat gaf in het begin problemen, maar nu voelt hij zich al lang niet meer in de mindere-positie." Ik voel de blikken op mij gericht, maar zonder afkeuring.

Het eerste spel vraagt veel concentratie.

Fig. 2

Twee vrijwilligers beginnen, de rest kijkt toe, straks is het hun beurt. Ze spelen twee stationscheefs (stad A en stad B) en ze moeten punten verdienen door hun trein uit te sturen op het door hen gekozen spoor – zonder dat van tegen-speler te kennen. Er zijn drie sporen.

Één daarvan is de kortste weg, maar kan

in beide richtingen bereden worden. De twee andere zijn lang, en slechts in één richting berijdbaar. Bij het verkeerde besluit (= als ze beiden hetzelfde korte spoor kiezen), zullen de twee treinen op elkaar botsen en dan krijgen beiden min 2 punten. Koos een speler voor het lange spoor dat vanuit zijn station vertrekt, dan kan er niet worden gebotst, en dan krijgt hij 1 punt. Koos hij voor het korte spoor en er wordt toch niet gebotst (want de ander koos voor het lange), dan krijg hij echter 2 punten, hij gokte goed want de ander koos blijkbaar niet voor datzelfde korte spoor. Samengevat: K/L = +2 en +1; K/K = beiden -2; L/L = beiden +1.

De eerste twee vrijwilligers spelen het spel tienmaal. Ze kiezen vaak tegelijk voor het korte spoor, met als gevolg talrijke botsingen en meer puntenverlies dan winst. Na afloop is de stand voor Hassan -3 en voor Hanne -2, ze hebben dus beiden verloren. Twee nieuwe spelers doen het al wat beter: de eindstand is nu 0 tegenover +1.

En stilaan begint er een licht op te gaan: het derde spel eindigt op +8 en +7! Pat trekt samen met de hele groep de conclusie: "Ofwel neem je grote risico's en reken je op puur geluk, en we hebben gezien hoe dat eindigt. Ofwel neem je minder risico's en gok je op het lange spoor. Het allerbeste is natuurlijk vooraf af te spreken om elke botsing te vermijden en samen zo veel mogelijk te verdienen! Dat bleek uit het laatste spel: de spelers wisselden elkaar netjes af op het korte spoor. Als je je aan de afspraak houdt, loopt het niet mis. Zo kan je maximale winst oogsten."

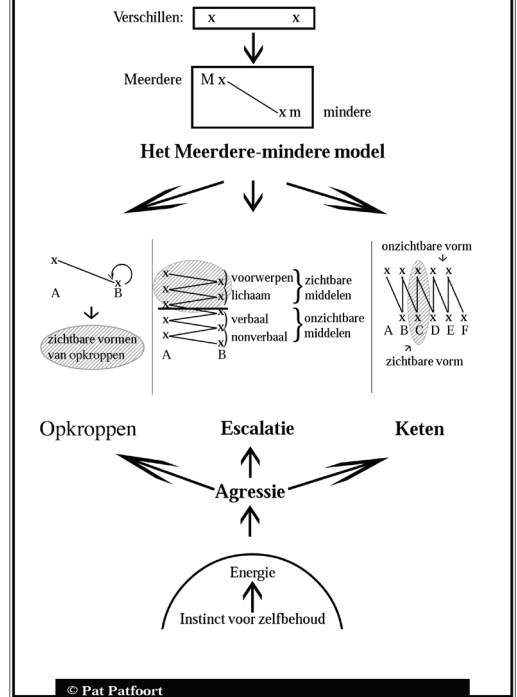
Pat vertaalt de ervaringen uit het spel naar de dagelijkse omgang met elkaar: "Als we goed communiceren, kunnen we een relatie opbouwen waarin iedereen wint en risico's vermeden kunnen worden. Als we niet goed communiceren en elkaar met onze behoeften en belangen niet leren kennen, plaatsen we ons al vlug al concurrerend in een Meerdere-positie, waardoor de ander verliest, maar wijzelf meestal ook." Vanuit de oefening komen we zo terug terecht bij het M-m schema. "Hoe voelt de persoon in m zich? Slecht, natuurlijk. Wat doe je dan? Je wilt er uit loskomen. Dat proberen we meestal door onszelf in de M-positie te hijsen. Dat doen we met non-verbaal gedrag (zoals

een neerbuigende houding of dreigende blik), met woorden (bijvoorbeeld schelden) en verder ook met daden: met ons lichaam (spuwen, vuistslag), en met voorwerpen (een steen, wapens). Gevolg is nu echter dat de ander zich daardoor in de m bevindt. En die doet op zijn beurt weer hetzelfde met jou. Die opeenvolging is de 'escalatie'.

Bij de bespreking van dit schema komt Hassan onverwachts uit de hoek: "Mijn non-verbaal gedrag: ja, dat is net wat sommige leerkrachten mij altijd verwijten!" Pat antwoordt: "Dus voelen zij zich door jou in de m gezet?" Hassan: "Maar ze begrijpen me verkeerd, ik bedoel dat niet zo." Pat: "Vraag hen dan eens hoe zij zich daarbij voelen..." Hassan: "Dat deed ik, na onze eerste vormingssessie, maar ik kreeg geen antwoord." In een later gesprek zal blijken dat Hassan het M-m model vol goede wil reeds probeert toe te passen – en daarbij misschien te 'belerend' of betweterig overkomt bij de betrokken leerkracht. Maar, bedenk ik niet voor het laatst, zou het niet bijzonder zinvol zijn als alle betrokken leerkrachten deze vorming óók zouden

Figuur 3

Geweld: wortel en mechanismen

Pat trekt op de flap een streep die de drempel voorstelt tussen enerzijds non-verbaal en woorden, en anderzijds het lichaam en voorwerpen. "Want meestal vinden de mensen dat enkel alles bóven die streep 'echt' met geweld te maken heeft: vuistslagen, wapens. Maar dat is een verenging, want ook alles ónder de lijn doet pijn: met de blik uitlachen, met woorden vernietigen... Ál die reacties of gedragingen houden geweld in." Ze voegt er aan toe: "Heel dikwijls zitten wij zonder het te beseffen in volle escalatie en passen we wederzijds geweld toe." Om dat beter te laten doordringen vormt ze nu kleine groepjes, met de opdracht een verhaal te verzinnen van een realistische escalatie: van non-verbaal, over woorden en lichaamsgeweld, tot en met de inzet van voorwerpen. Het verhaal van één groepje gaat als volgt: een allochtoon staat tegenover een autochtoon, het begint met neerbuigend oogcontact, er volgt een woordenwisseling, vervolgens een duw en een boks, gevolgd door een getrokken

mes. Een ander verhaal: twee jongens staan tegenover elkaar, 'wat is uw probleem gast?', 'uw moeder is een hoer' – maar net die moeder was heel erg ziek, dus de zoon trok uit blinde woede een mes, waarop de ander zich uit de voeten maakt. Dit verhaal leverde nog stof tot nabespreking omdat het heel wat losmaakte bij Hanne, van wie de moeder nog niet lang geleden overleden was.

Nu wordt het tijd voor een pauze met een drankje, en een ontspannend net-nog-op-het-randje kussengevecht - veel langer had dat niet moeten duren. Jammer dat we daarna niet iedereen op het afgesproken uur opnieuw rond de tafel zien verschijnen, we moeten er een paar gaan zoeken. Dat wordt dan ook besproken voor we opnieuw van start gaan: Pat formuleert duidelijk en concreet dat ze dit niet meer wenst te zien gebeuren.

Nu legt Pat een speciaal kaartspel op tafel; elke kaart stelt een persoonlijke kwaliteit, een menselijk kenmerk voor: respectvol, open, betrouwbaar, zelfstandig, enz. Iedereen krijgt er zo zes. Dan moet elke deelnemer één kaart aan iemand anders geven en zeggen waarom hij/zij die persoon bv. speels vindt, of gevoelig, of flexibel, of initiatiefrijk... Opnieuw stellen we vast dat sommige termen taalkundig te moeilijk waren, dus is er weer wat uitleg nodig. Toch komen er fijne dingen uit: Dorien vindt Hassan een bemiddelaar, 'want jij kunt dat goed'. Maar het loopt niet altijd goed: al na drie rondjes wordt er stiekem op gsm's getokkeld door wie niet aan de beurt is, Tarik laat zich steeds opmerken met seksueel getinte opmerkingen, Pat moet ingrij-

*Een kaart met een kenmerk aan een andere deelnemer geven:
"Ik vind jou een echte bemiddelaar, want jij kunt dat goed."*

pen. Ze legt geduldig uit dat de spelers die het spel echt meespelen, door dit gedrag in de m worden gedrongen. Toch kunnen we het spel niet voortzetten. Pat vraagt dan maar aan iedereen om als besluit op te schrijven welke kwaliteiten men van elkaar toebedeeld heeft gekregen. Met daaronder drie kwaliteiten die men zichzelf toedicht. Daarna moet men voorlezen, en zeggen of de toebedeelde kenmerken beantwoorden aan hoe iemand zichzelf ziet. Bij een aantal deelnemers leverde dit weinig op.

Tijd dus voor een luchtiger spel: de spelers staan met zijn allen in willekeurige volgorde rechtop op een lange rij stoelen, vlak naast elkaar. Opdracht: geen woord zeggen, maar enkel met gebaren communiceren, en er zo voor zorgen dat iedereen binnen de drie minuten netjes per leeftijd staat, de oudste links en de jongste rechts. Met de nodige klopjes en duwtjes is dat spel wonderwel gelukt, tot plezier van alle deelnemers.

Opnieuw aan tafel dan, voor een nieuwe opdracht: "Denk aan iemand met wie jij het moeilijk hebt, en beschrijf op je blad een situatie met hem of haar; hoe verloopt dat gesprek, wat gebeurt er...?"

"Filip De Winter? Nee Karim, het moet iemand uit je eigen omgeving zijn." Pat en Marleen gaan rond en proberen te helpen en te inspireren. Maar stilaan vliegen de eerste plasticen (lege) drankflesjes door het lokaal. "Maar mevrouw: hij was begonnen!" Pat: "Het doet er niet toe wie begonnen is. Ik

ben nu blijkbaar verplicht om te eindigen voor vandaag, want we zien wat er nu bezig is...”

Bij onze evaluatie achteraf stellen we vast dat dit lokaal – in tegenstelling met dat van vorige week – veel minder geschikt is. De omgeving nodigt te veel uit tot afleiding en storend spelgedrag. De kleinere groep van de eerste sessie werkte ook beter dan vandaag, nu meer deelnemers aanwezig waren. Toch is lang niet alles negatief, bepaalde spelletjes zijn heel goed meegespeeld.

Dag drie: betere oplossingen zijn te vinden in de Evenwaardigheid

Er is iets met Hassan aan de hand. Vorige keer gaf hij ons een hand bij het binnenkomen, nu zit hij daar alleen – en al lang voor het beginuur – met pots en handschoenen aan, hij lijkt vandaag niet zo in vorm. Voor het eerst komen ook alle anderen keurig op tijd binnen. De gsm's worden op vraag van Pat weggestopt in de boekentas: “Zien we ze nog verschijnen, dan gaan ze voor de rest van de sessie in een doos.” En de kaftjes met notities van de vorige keren: niet iedereen heeft ze bij. “Volgende keer alstublieft zeker niet vergeten...”

Omdat er de vorige keer een paar afwezig waren, herneemt Pat het schema van de escalatie, met onder de streep het ‘onzichtbare’ geweld en bovenaan het ‘zichtbare’. “In onze samenleving hecht men gewoonlijk enkel belang aan dat laatste, maar ook het non-verbale en het verbale zijn belangrijk en kunnen veel pijn doen: daar start vaak een escalatie die uiteindelijk de ergste vormen kan aannemen, tot en met moord.”

Na de escalatie, volgen nu twee andere mechanismen. Eerst de geweldketen. Persoon B is door A in de m gedrongen. B wil eruit, maar tegen A reageren is onmogelijk: die is te sterk, het zou alleen maar erger worden; of A is met te veel medestanders. B werkt zijn probleem daarom elders uit, thuis bijvoorbeeld, waar C zijn slachtoffer wordt om zich op af te reageren. C op zijn beurt gaat zich keren tegen D, enz. ... : dat mechanisme is de geweldketen. Er is nog een andere mogelijke reactie van B op de m-positie waar A hem in bracht. Dat is de opkropping. B houdt alles voor zich en richt de energie van zijn woede op zichzelf. Hij doet daardoor zichzelf geweld aan. Dat kan verschillende vormen aannemen: zich in de armen kerven, depressie, drugs, alcohol, zelfmoord.

Nu deelt Pat de deelnemers weer in groepjes in – opzettelijk willekeurig gekozen door afnummeren, om zo bepaalde jongeren niet voor elkaar te laten kiezen. Toch zal één groep de opdracht niet aankunnen: een verhaal bedenken met de drie mogelijke mechanismen en dat nadien uitbeelden; het groepje zet zich aan een kaartspelletje. Een andere groep doet het wél goed: het verhaal start bij een bokstraining die ontaardt, de verliezer reageert zich thuis af op zijn zusje, dat zich op haar beurt tegen moeder keert: de keten. In het andere M-m mechanisme, de escalatie, gaat de verliezer intenser trainen, ze vechten opnieuw en hij wint nu, maar wordt neergestoken...

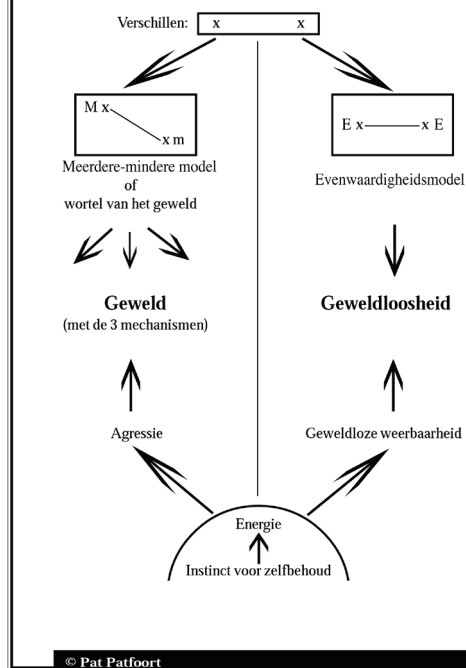
Daarna volgt een individuele oefening, dat kan hopelijk nog net voor de pauze: de deelnemers moeten elk drie situaties opschrijven waarin ze zich ooit in de M hebben geplaatst, en beschrijven wat daar toen de gevolgen van waren. Pat en Marleen gaan rond want ze moeten blijkbaar helpen, corrigeren, inspireren... Maar het is duidelijk dringend tijd voor een onderbreking. Mohamed herinnert met veel nadruk aan de afspraak die vorige keer niet door iedereen was nagekomen: “Als je de straat opgaat, blijf je hier vlakbij in de buurt – dus níét naar de winkel. Want als er eender wat gebeurt, dan zullen wij moeten opdraaien voor de verantwoordelijkheid. Dat is ook een verzekeringskwestie. En nee, daar wordt niet over gediscussieerd.”

Het heeft toch weer heel wat voeten in de aarde om na de pauze iedereen terug binnen te krijgen. Nu bekijken we de opgeschreven M-situaties:

- Ik heb gevochten en nu wil hij niet meer praten.
- Ik zag bij die andere persoon geen enkel gevolg van mijn gedrag. Pat pikt erop in: “Misschien omdat hij innerlijk het aan gevoelde geweld opkropt.”
- Ik gaf een kopstoot, maar die gast krijgt altijd de bescherming van de school en daarom ben ik toen geschorst. Pat: “En

Figuur 4

Geweld versus Geweldloosheid

daarmee was jij op jouw beurt weer in de m gezet...”

- Twee deelnemers hadden iets opgeschreven waarvan ze vroegen het niet te moeten voorlezen, wegens té persoonlijk.

Samen met de groep trekt Pat de conclusie uit de oefening: het kan schade, gevaren, nadelen meebrengen wanneer mensen zich ten opzichte van elkaar in de mindere positie voelen, en de ander als Meerdere aanvoelen. Pat breidt daarom een nieuw stuk aan het schema: “Gelukkig is er een andere manier om met onze onderlinge verschillen om te gaan: de Evenwaardigheid. Let op: ‘evenwaardig’ is iets anders dan ‘gelijk’ aan elkaar zijn. Wel vertrekt het vanuit de geweldloosheid. En geweldloos, dat betekent ook niet: zich dan maar laten doen, zich zwak tonen. Het is juist stérk zijn: waar het M-m-geweld gepaard gaat met uiterlijke kracht, stoelt deze andere benadering op innerlijke kracht.”

Om een en ander concreet te maken, krijgt iedereen het blad ‘Hoe pak ik een conflict aan?’. De lijst bevat verticaal een twintigtal manieren, en Pat vraagt om overal een kruisje te zetten in de passende kolommen hoe wij zelf die manieren toepassen: dikwijls/soms/zelden/nooit. Enkele voorbeelden: het onderwerp vermijden; het conflict grappig maken, zwijgen of onverschillig doen, de ander bedreigen, zeuren totdat ik mijn zin krijg, het eerlijk uitpraten enz. Tweede fase van deze oefening: we plooien de kolommen weg zodat we onze eigen kruisjes niet meer zien. We bespreken samen de voorbeelden en vullen achter elke manier in vanuit welke positie die vertrekt: m, M of E (= Evenwaardigheid). En nu vouwen we het blad opnieuw open en bekijken we onze kruisjes. Pat:

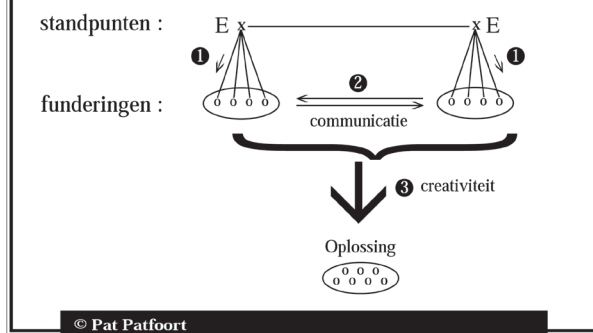
“Goed nadenken en dan onze conclusies opschrijven: wat kunnen we hieruit voor onszelf leren? En hou dit blad bij voor later: het kan misschien nog van pas komen in gesprekken met je leerkrachten of begeleiders.”

Enkele conclusies:

- Ik doe het redelijk goed, vind ik van mezelf.

Figuur 5

Uitwerking van de Evenwaardigheid

- Ik ben toch een beetje slecht bezig, merk ik.
- Ik moet blijkbaar minder agressief zijn.
- Er zijn heel veel verschillende manieren om te reageren.
- Ik zou meer moeten proberen problemen uit te praten.
- En opnieuw vroeg iemand om het besluit privé te mogen houden.

Laatste oefening: opnieuw in kleine groepjes – maar het vormt al een probleem om die groepjes samen te stellen. Duren deze sessies niet te lang? Is de inhoud wel haalbaar? Pat probeert te verduidelijken: “In deze oefening is het de bedoeling om na te denken over een concreet probleem dat je met iemand hebt: bijvoorbeeld dat je de cd die je hem of haar uitleende niet terugkrijgt, ondanks herhaald aandringen. Hoe zou je reactie dan kunnen zijn, respectievelijk vanuit M, m of E-positie? Nu gaat zelfs Mohamed samen met Pat en Marleen rond bij de groepjes om te helpen, maar het lukt niet meer. Pat geeft haar eigen pen aan Mario want die ‘heeft niets om te schrijven’, maar krijgt het ding later stukgebeten terug... waarop Pat besluit: “Beste Mario, je geeft me zo een perfect voorbeeld dat ik erwaarsamen als een gebrek aan respect; ik voel me daardoor in de m-positie...”

Toch zien we sommige deelnemers positieve conclusies neerschrijven bij de korte slotevaluatie: ‘een beetje bijgeleerd’, ‘eerst nadenken voordat ik iets doe’, ‘best mogelijk dat ik hier bepaalde dingen van zal toepassen...’; en ook: ‘het was leuker toen we met minder waren!’

Dag vier: na een jammerlijk incident doen we voort

Opnieuw zit Hassan daar moederziel alleen te wachten, lang voor de anderen, maar veel meer ontspannen dan de vorige keer. En vandaag zónder handschoenen en jas nog aan. Het doet deugd om hem te observeren: aan zijn blik zie ik hoe hij aandachtig ons onderling voorbereidend gesprek volgt. Maar op het beginuur blijken er maar zeven van de twaalf aanwezig te zijn – Hanne had wel aangekondigd dat ze vandaag iets later zou opdagen. Iedereen krijgt een blad met daarop tientallen getekende gelaatsuitdrukkingen, met de vraag om er vijf uit te halen ‘die het beste bij jou passen’. Bij elk gelaat staat ten overvloede ook het uitgedrukte gevoel of kenmerk vermeld, maar opnieuw blijkt regelmatig uitleg nodig: de woorden ‘gebelgd’, ‘nostalgisch’, ‘edel’ zijn bijvoorbeeld te moeilijk. Al die uitleg leidt een beetje de aandacht af van de oefening zelf. Het is zó moeilijk dat de meesten zich

maximaal in twee of drie uitdrukkingen kunnen herkennen ('moe', 'lui', 'lusteloos'), niemand komt tot vijf. Pat voert gesprekjes: 'is het enkel zó dat jij je voelt, of duidde je dat aan omdat anderen dit over jou zeggen?', en: 'vinden de anderen dat dit klopt?'

Mohamed grijpt deze oefening aan voor een indrukwekkende tussenkomst, waaruit de reden blijkt voor de afwezigheden. Hij zegt zich vandaag te herkennen in de gelaatsuitdrukkingen 'bezorgd' en 'beschaamd', want na de vorige sessie is er iets ergs gebeurd. Stijn heeft het met Karim aan de stok gekregen - nadat hij eerder al bedreigd was geweest. Hij kreeg een fikse duw en belandde op de straatstenen. Resultaat: naar de spoedafdeling van het ziekenhuis, pols in het gips, en toestemming van zijn school om te stoppen met de vorming, net als met zijn vriend Yannick. Na rijp beraad zagen zijn ouders af van een klacht bij de politie, uit angst voor Karim, diens broer en andere gekende jongeren (van buiten onze groep). Karim zullen we ook niet meer te zien krijgen: hij is voorgoed van school gestuurd wegens dit incident.

Mohamed is dus 'bezorgd' en 'beschaamd', en meer dan dat: "Dat dit nu net met mensen van deze groep gebeurt, na een vorming Sociale Vaardigheden! Zulk pestgedrag en fysiek geweld... dat kan alleen maar door zwakkelingen veroorzaakt zijn. Vreselijk. De mensen zullen zeggen: 'zie je wel'... Maar soit, het is gebeurd, we kunnen niet alles ongedaan maken, we doen voort met de rest. Want ik herken me ook in twee andere gelaatsuitdrukkingen: 'hulpvaardig' en 'hoopvol' – maar het is nu aan jullie. Ik beschuldig jullie niet, sommigen doen echt goed hun best."

Rustig met de oefening voortdoen zit er nog lang niet in, want onmiddellijk gaan sommigen krampachtig in het verweer: 'Stijn is gewoon gevallen, er was geen duw of geen slag', 'die gips is waarschijnlijk komedie van zijn moeder!', 'ja – hij moet maar niet altijd zo uitdagend kijken', en: 'hij heeft 'racist' gezegd.' Pat maakt van de nood een deugd en grijpt naar het schema: "Wat herkennen we in dit incident?" Escalatie, non-verbaal geweld, geweld met woorden en met het lichaam, M en m, ... "En gaan we nu zoeken naar de 'schuldige'? Nee. We kunnen of willen hier niet uitpluizen wie er zagezegd begonnen is."

De rust keert terug en Pat gaat verder met de oefening. Ze vraagt in welke gezichten we het M-m model uitgedrukt zien. En daarna: waarin zie je de E weerspiegeld? Bijna iedereen werkt nu heel ijverig mee, er worden geïnteresseerde vragen gesteld, en bij verkeerde antwoorden corrigeert Pat. De conclusie waar we naartoe werken zal luiden: ons gelaat - en dat van iedereen – speelt een heel grote rol in elke communicatie, en meer bepaald in

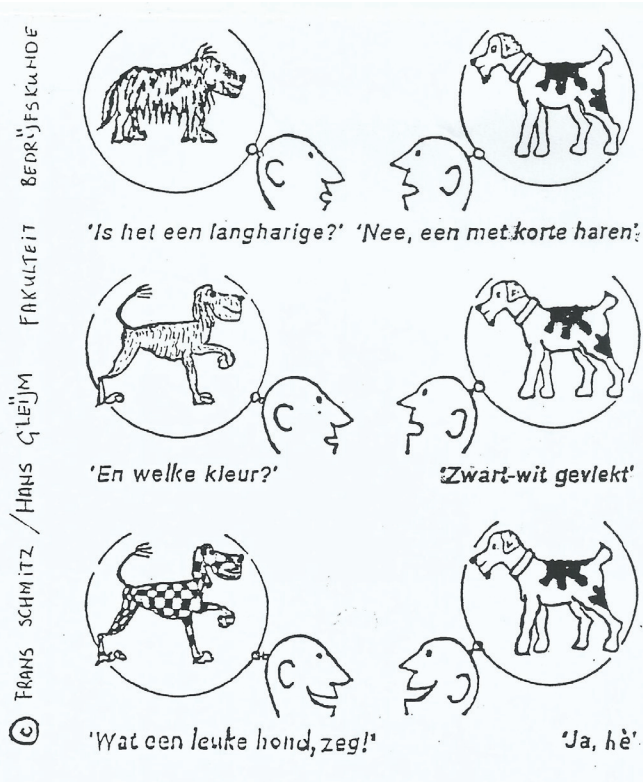
datgene waar het ons hier om gaat: in M-m en in de E. Ik krijg de indruk dat dit een van de beste momenten was in de hele vorming tot nu toe. 'Dankzij' het incident? Wie zal het zeggen...

Tijd nu voor een stripverhaaltje met een hond. De tekstballonnen boven de mensen in de strip tonen duidelijk hoe het gesprek vol misverstanden zit: ze hebben elk een totaal fout beeld van wat de ander over de hond zegt. Wat we hieruit leren volgens Pat: je ziet dat iedereen in een gesprek zich een eigen beeld vormt – in functie van zijn eigen vroegere ervaringen – en dat kan erg verschillen van het beeld dat bedoeld wordt door de ander, hoe duidelijk we ons ook proberen uit te drukken. Daar moeten we ons goed van bewust zijn alvorens te snel conclusies te trekken!

Volgende oefening, opnieuw in groepjes: het verhaal van een concrete escalatie tussen A en B bedenken, in tien stappen, met als laatste fase het op de grond duwen

van A door B. Het nagesprek verloopt levendig, er is nu veel meer inbreng. Als scheldwoorden in het verhaal worden vermeld zoals 'gehandicapte' en 'aidspatiënt', knoopt Pat er bedenkingen aan vast over de gevoelens van iemand die zelf familieleden heeft met een handicap of zware ziekte. Het komt tot een gesprek over aids en over kanker: 'Ja, mijn moeder is er niet meer, ze is gestorven van kanker en het doet pijn om kankerpatiënt te horen gebruiken als scheldwoord in een ruzie.' 'Ja, schelden: dat kwetst. En dan wil je jezelf weer in de M plaatsen.'

Pat vraagt verder door: "Wat zou jou heel diep kwetsen?" Uiteenlopende antwoorden:

- Als ze iets zeggen over mijn broers en zussen, die alle vier zijn gestorven in een ongeluk. Ik was toen vier jaar oud.
- Als ze iets beledigends over mijn hond zeggen.
- Of over mijn moeder.
- Gevolgd door, onverwachts en aangrijpend: 'En een leerkracht zou dat dan niet mogen negeren...'

Een eigen verhaal verzinnen dat een escalatie beschrijft.

Op die laatste tussenkomst probeert Pat het gedrag van die leerkracht te doen begrijpen: "Sommige gedragingen zijn zo moeilijk dat iemand soms zelf niet goed weet hoe te reageren op dat moment..." Plots merken we hoe Kemal er nu helemaal rood en verkramp bij zit, hij lijkt wel op ontploffen te staan, duidelijk boordevol emotie. Pat probeert hem aan het praten te krijgen, wat niet lukt. Pat: "Dat is best begrijpelijk, want veel jongens krijgen het in hun opvoeding mee om over gevoelens te zwijgen. Toch is het beter om te praten als je met iets zit opgescheept." Later, tijdens de pauze, zal Pat met hem onder vier ogen wél een deugddoend gesprek hebben: Kemal heeft het verlies van zijn vader, nog niet lang geleden, nog nooit kunnen bespreken, met niemand. Het verhaal van daarnet, over het ongeluk, is voor hem wellicht een trigger geweest.

Ondertussen komt Dorien tussen: "Voor mijn emoties volg ik al een tijdje therapie." Pat pikt erop in: "Bijvoorbeeld zelfhulpgroepen zijn daarvoor een heel goede methode. Of eender welke hulp, want als je alle emoties blijft opkroppen, dan is dat een bom die ooit ontploft. Dat bleek ook uit mijn gesprekken in de gevangenis: daders vertelden dat zij alle emoties zodanig hadden opgekropt dat het plots tot een moord kwam, en een minuut later was daar al het verschrikkelijke spijt."

Nu vind ik dat ook ik mijn duit in het zakje moet doen, elk klein beetje kan

helpen om bij Kemal (of bij de anderen) een licht te doen opgaan: “Gevoelens opkroppen kan zó erg zijn dat je jezelf geweld gaat aandoen door naar drugs of alcohol te grijpen. Dat kan in het begin deugd doen, maar als het blijft duren kan je niet meer zonder en maakt het je leven kapot. En ook het leven van de mensen rondom. In mijn geval was dat pinten pakken, op de lange duur veel te veel. Gelukkig ben ik nu al vier jaar in de AA: een groep van vrienden die elkaar helpen. We leren daar bijvoorbeeld hoe je je gevoelens beter kunt uiten en niets meer opkropt. Zo wordt het leven terug normaal.” (Om eerlijk te zijn: bij mij had opkroppen geen rol gespeeld m.b.t. het drankprobleem, maar een klein leugentje was hier niet ongepast, vond ik). Na de pauze doen we wederkerige blitz interviews, met telkens wisselende partners:

- Vertel een situatie die je leuk vond. (Said deed héél onwennig, hij kon echt niets vertellen. Ik vermoed dat hij compleet van de kaart was door het gedrag van Tarik, die hem achter onze rug intimideerde. Nochtans had ik Said eerder die dag zien glimlachen – en dat voor het eerst in al die dagen)
- Vertel iets waar je trots over bent. (Tarik blijft – met zijn nieuwe gesprekspartner – lastig doen. Elke tussenkomst heeft bij hem met homo's en/of seks te maken. Pat probeert geduldig een ernstig antwoord uit zijn mond te krijgen)

Elkaar interviewen: waar heb je spijt over? Wat wil je in je leven bereiken? Waar ben je trots over?

- Vertel nu iets waar je spijt over hebt. (zelfde scenario met Tarik)
- En nu een situatie waarin je je gewaardeerd hebt gevoeld.
- En tot slot: Vertel iets dat je in je eigen leven zou willen zien gebeuren.

Bij het nagesprek in grote groep blijft Tarik de boel verzieken. De deelnemers hebben maar weinig te melden over de vertelde verhalen. Alleen Hassan werkt zeer gedreven mee.

De laatste – lange en ingewikkelde - oefening van vandaag moet iedereen nog meer bewust maken van M-m gedrag: de 'Grote Woedetest'. Iedereen vult een kruisje in onder 'vaak', 'soms' of '(bijna) nooit', bij 25 mogelijke manieren waarop je kunt reageren als je kwaad bent. Enkele voorbeelden:

- Ik maak brokken (letterlijk of figuurlijk).
- Ik blijf kalm.
- Ik word koppig en zwijg, ik weiger nog iets te zeggen.
- Ik loop weg (of probeer dat).
- Ik moet mijn woede fysiek kwijt: sporten, iets kapot gooien...

Dan vullen we het bijhorende rekenblad in, waarop we de scores van elk item bij elkaar optellen. De berekening gebeurt telkens in groepjes van vijf verschillende items, en zo verschijnen vijf verschillende eindscores, telkens op een as tussen minimaal 5 en maximaal 15 punten. Klinkt ingewikkeld, maar dat is het niet, want de vijf groepjes items zijn slim gecombineerd:

- As 1 loopt van 'vooral fysieke reacties' (daden) naar 'vooral verbale reacties'.
- As 2 gaat van 'zich rechtstreeks uiten jegens de bron' naar 'verschuiven van je kwaadheid'.
- As 3 loopt tussen de uitersten 'razernij' en 'kalmte'.
- As 4 tussen 'naar buiten gericht' (op iets of iemand anders) en 'naar binnen' (op jezelf).
- As 5 tussen 'constructief' en 'destructief'.

Onder die assen staat op het blad telkens een eenvoudige uitleg, waaruit blijkt of je bijvoorbeeld een type bent dat eerst nadenkt, dan wel iemand die direct zijn gevoelens kwijt wil. Of: vooral met woorden, of met daden – maar dat laatste kan ook niet-gewelddadig zijn: sporten bijvoorbeeld. Pat geeft er ook veel uitleg bij, aan de hand van het schema op de flap. En ze geeft voorbeelden hoe bepaalde reacties wel of niet M-m georiënteerd zijn. Bij de scores op de vijf assen licht ze toe dat dit zeker geen kwestie is van positief of negatief beoordelen. Met wat hulp slaagt iedereen er uiteindelijk in om de eigen scores te berekenen en op elke as aan te duiden.

Het resultaat oogt prachtig: gemiddeld scoren de deelnemers redelijk con-

structief. Pat: “Kunnen we er elk voor zich nu nog conclusies uit trekken? Waar willen we voor onszelf in de toekomst op letten, wat leren we hieruit?” De antwoorden variëren van ‘weet ik veel!’, over ‘ik ga dit of dat proberen’, tot ‘minder opkroppen, meer praten’ en ‘proberen me beter te beheersen’. Was dat dan de laatste oefening? Nee, toch niet: we hebben nog net de tijd om onszelf, in onze houding bij meningsverschillen, te herkennen in een van de zes dieren op het volgende blad dat uitgedeeld wordt - en het hoeft niet één dier te zijn, vaak is het een combinatie:

- De struisvogel ontkent het misverstand.
- De schildpad trekt zich terug van de discussie en van wie niet akkoord gaat.
- De gorilla overtroeft en dringt zijn visie op.
- Het schaap volgt de groepsnormen en wil geen onenigheid in de groep.
- De wezel rationaliseert: mijn mening is niet zo belangrijk, ik ben geen expert...
- De uil intellectualiseert, zodat zijn gevoelens verborgen blijven.

Dag vijf: een film!

Voor de vijfde en laatste vormingsdag staat de prachtige film Purly Belter³ op het menu. Pat kondigt vooraf aan dat een film bekijken leuk is, maar dat dit ook bedoeld is om er uit bij te leren: “Want er komen in deze film veel mechanismen aan bod die we zullen herkennen uit de schema’s, en we zullen dat na de film bespreken.” Mohamed geeft nog als boodschap mee: “En wij hopen heel hard dat jullie aan al deze vormingen iets gehad hebben, dat er iets van blijft hangen. Ondertussen zijn er leerkrachten die een gelijkaardige vorming volgden, en zij proberen nu in hun lessen de Evenwaardigheid toe te passen i.p.v. het M-m model. Proberen jullie dat ook!”

Purly Belter is een echte voltreffer: ontroerend, vol humor, tegelijk een komedie en een drama, met waanzinnige avonturen, actie, liefdesaffaires, en een hondje. Het gaat over twee boezemvrienden uit een achtergestelde buurt, die heel inventief al het mogelijke doen om geld bijeen te sprokkelen voor een abonnement van hun geliefde voetbalploeg Newcastle. In snel tempo passeren vriendschap en dierenliefde de revue, maar ook een wagentiefstal, een wreedaardige turnleraar, wraak, tot zelfs een verkrachting, een drankzuchtige vader en een drugsverslaafde zus, een overlijden, en een mislukte bankoverval. En ook... een happy end.

Na de voorstelling gaat het licht terug aan voor de nabespreking. Pat vraagt om antwoorden op te schrijven op de volgende vragen:

- Wat heeft je het meeste geraakt in deze film?
- Wat vond je het mooiste?
- En wat was het domste, het meest belachelijke?
- Met welke personen voelde jij jezelf het sterkste verbonden?
- In welke gebeurtenissen herken jij jezelf het beste?
- Wat was het ergste, het meest pijnlijke?
- Wat haal je uit deze film, wat heb je bijgeleerd?

Dan volgt de opdracht voor een gesprek in groepjes van twee:

- Zoek in de film voorbeelden van M-m, escalatie, de geweldketen, de opkropping, de Evenwaardigheid.
- Wat vonden jullie van deze vijf vormingen, wat halen jullie er uit voor jullie eigen leven?

Enkele mooie besluiten die we nadien in de grote groep horen voorlezen:

“De dronken vader had het verdiende geld afgepakt, en de hoofdpersoon verzette zich door met hem een gevecht aan te gaan. Maar geweld bleek geen oplossing.” En: “De inbraak – uit wraak - bij de leraar was een voorbeeld van escalatie.” Of nog: “Zijn zuster is na de verkrachting gevluht in de drugs: geweld tegen zichzelf, het opkroppen.”

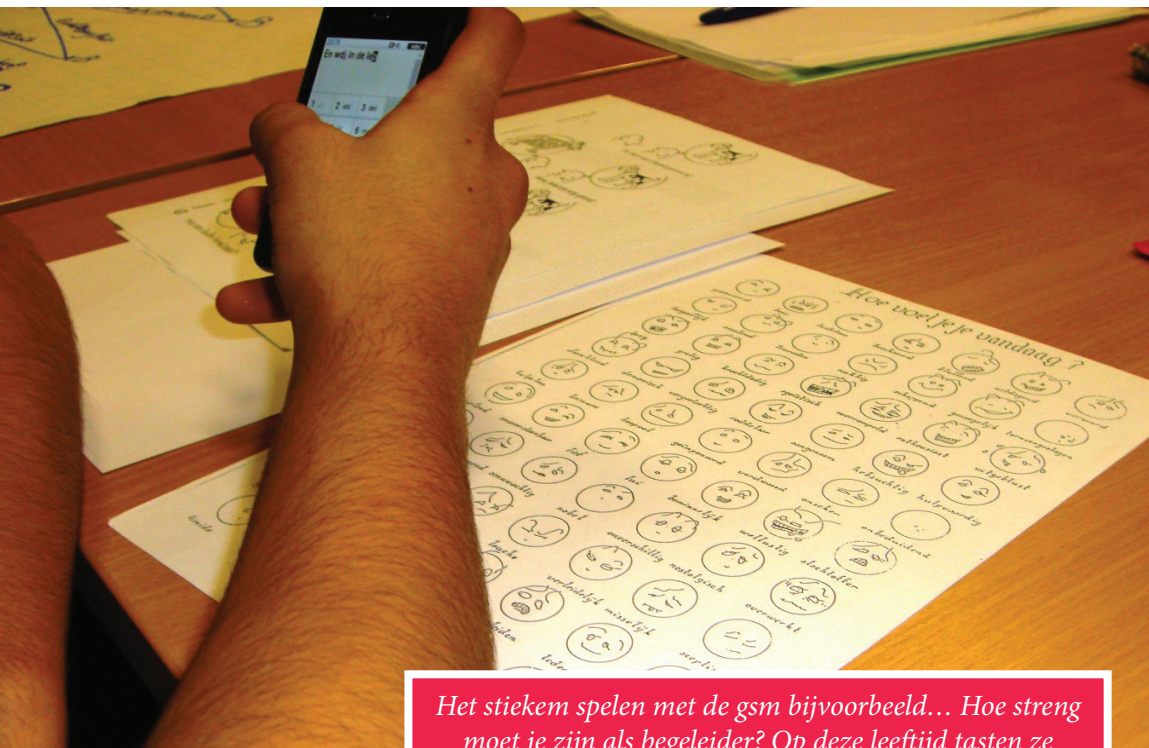
En als persoonlijke evaluatie van de voorbije vijf vormingsdagen:

- Ik weet nu dat ik rustiger moet zijn.
- Ik ga dit proberen toepassen: minder agressief zijn. Maar hoe moet ik dat doen? Er tijdig proberen aan te denken...
- Ik vind dat ook de leerkrachten deze sessies moeten volgen. Soms doen ze echt grof, ze weten niet hoe ze je op een goede manier kunnen aanspreken. Maar ik begrijp ook dat ik hen soms in de m-positie zet. Het leven bevat tegenslagen, dat heb ik geleerd, maar het maakt je ook sterker.
- Het tofste waren de groepswerkjes: samenwerken om een situatie uit te beelden.
- Het M-m model en de escalatie: dat was het leerzaamste, ik maak dat elke dag mee.

En toen was het voorbij. Behalve nog één moment dat m.i. het vermelden waard is. Ik was dat al een paar dagen van plan: helemaal op het einde Osman eens terzijde nemen om hem iets in het oor te fluisteren. Deze jongen had nooit echt goed meegewerkt. Altijd stiekem commentaar geven, altijd een dubbele bodem. Een intelligente maar zeer gladde kerel, die mooi praat, die met uitgestreken gezicht overdreven articulerend bij de gevraagde evaluatie stevast antwoordt dat hij het ‘zeeeeer leuk’ vond – het sarcasme druipert er gewoon af. Maar Osman heeft minstens één formidabele kwaliteit:

uitgesproken komisch talent. En wanneer hij na afloop snel probeert weg te glippen, grijp ik hem dus nog net bij de mouw. Met afgewende blik luistert hij met tegenzin als ik hem vertel over zijn talent: “Ja gast, ik meen het echt, je moet daar iets mee doen. Iets positiefs.” Ik denk dat hij mij één seconde lang verbaasd in de ogen kijkt, het enige echte contact op die vijf dagen – en dan wurmt hij zich los om zich snel uit de voeten te maken. Doet hij er niets mee: ik heb het tenminste geprobeerd. En heel misschien...

We bleven nog lang nakaarten met Mohamed. Alle vier waren we vooral blij met de zeer positieve evolutie bij Hassan, die – dat wist Mohamed – de reeks had aangevat vanuit een zeer afwijzende en negatieve uitgangspositie. Hij is enorm opengebloeid. Jammer anderzijds van ‘het incident’ en van de mensen die daardoor hebben afgehaakt. “Maar”, wist Mohamed, “vanuit de scholen krijgen we zeer positieve reacties: de gasten zijn bijna allemaal een stukje geëvolueerd, rustiger geworden. En ja, het ging er hier vaak onrustig en wanordelijk aan toe, maar waar leg je de grens, hoe streng moet je zijn? Ze zijn net in die leeftijd waarop ze grenzen leren aftasten en voortdurend proberen hoe ver ze kunnen gaan. Het is belangrijk om consequent te blijven reageren, als begeleiders.”

Het stiekem spelen met de gsm bijvoorbeeld... Hoe streng moet je zijn als begeleider? Op deze leeftijd tasten ze voortdurend de grenzen af.

Evaluatie

Twee maanden later zie ik Mohamed, Pat en Marleen terug in hetzelfde lokaal, dit keer voor een grondige evaluatie met de betrokken leerkrachten, een JAC-verantwoordelijke, de verantwoordelijke van het LOP, CLB-begeleiders en de schepen voor Integrale Veiligheid.

Pat geeft het startschot met een blik op het intussen zo vertrouwde M-m model op de flappen, telkens terugkoppelend naar 'onze' jongeren: "Ze vonden makkelijker antwoorden wanneer ik polste naar herkenbare eigen m-posities, dan voor M-posities die ze recent hadden ingenomen in hun omgang met anderen. Dat laatste lukte wat beter in de kleine groepjes. En jullie weten intussen dat er een spijtig voorval is geweest na de derde sessie: daar hebben we nadien als typisch voorbeeld van een escalatie op voortgewerkt. Alleen erg jammer dat we die analyse van wat gebeurd was niet hebben kunnen maken samen met de geschorste jongen." Mohamed vult aan: "Dat incident heeft grote indruk gemaakt op de groep. Ik stel anderzijds vast dat we duidelijke vooruitgang hebben gezien."

Het stiekem spelen met de gsm bijvoorbeeld... Hoe streng moet je zijn als begeleider? Op deze leeftijd tasten ze voortdurend de grenzen af.

Pat gaat verder op de flap met de geweldketen en de opkropping en beschrijft de oefening in zelfanalyse: “Ze hebben geanalyseerd hoe zij in een conflict doorgaans reageren. En we hoorden iemand zeggen dat hij soms leerkrachten in de m zet, zonder dat zo te bedoelen.” Ze vertelt ook hoe we werkten rond het al dan niet kunnen uiten van gevoelens: “En ook dát is in goede zin geëvolueerd, op het einde durfden ze zich op dat vlak al wat meer blootgeven.”

Een leerkracht vertelt dat ‘haar’ twee leerlingen positief zijn over de vormingen, maar een van beiden ‘kan het niet toepassen’. Een lerares betreurt dat haar ene leerling geen enkele verbetering vertoont, maar Dorien duidelijk wel. Die laatste vatte de hele vorming op als een therapie, ze was fier dat ze hiervoor was ‘uitverkoren’, en ze had er tevreden aan toegevoegd: “Daar werd tenminste naar mij geluisterd!”

Mohamed wijst op de zware problematiek die de meesten vanuit hun voor geschiedenis met zich meedragen. Hij vraagt de begeleiders en leerkrachten hoe zij zelf alles hebben ervaren en hoe ze ermee omgingen. Tot onze voldoening maakt het eerste antwoord al duidelijk dat op deze vormingen verder werd gewerkt op het ‘thuisfront’: “Na elke sessie besprak ik alles met Hassan en probeerden we het samen verder toe te passen in de klas. Collega’s merkten dat ook op – hij begon hen soms zelf de les te spelen. Hij zuchtte soms ‘dat het zo moeilijk was’, maar het evolueert positief. Zijn houding tegenover bepaalde leerkrachten is gemilderd, omdat hij zich nu afvraagt waarom ze zich zo M-m tegenover hem opstellen. Maar er zijn verschillende types leerkrachten: de ene stelt zich uitgesproken open op, in Evenwaardigheid, de andere is vooral van het M-type. En als die laatste de leerling vraagt ‘hoe het was geweest’, krijg je automatisch een ander soort reactie.”

Mohamed neemt diezelfde Hassan als voorbeeld - die in het begin met een zeer negatieve instelling naar hier was gekomen - om te bepleiten dat de jongeren een betere voorbereiding krijgen en dat we ze goed moeten inlichten over de bedoeling, zodat ze met de correcte verwachtingen kunnen starten. Iemand pikt daar gretig op in: “Niet alleen de voorbereiding en de sessies zelf, ook de opvolging moet de nodige aandacht krijgen binnen de school: met de jongeren praten, terugkoppelen.” Pat beaamt dat: “Net daarom kregen de leerkrachten en begeleiders vooraf het aanbod om ook zelf een gelijkaardige vorming te volgen.” Het gesprek gaat voort: dat terugkoppelen is zeker aangewezen bij een nieuw ‘incident’, maar wanneer doe je dat dan het beste: op dat ogenblik zelf, of later op een rustiger moment? Meestal een combinatie, wordt er geopperd.

Pat gaat dieper in op de houding van een leerkracht of begeleider: "Als de gasten voelen dat je echt eerlijk bent en hen respecteert in hun vragen, gaan ze zelf ook respect tonen. En, een ander aspect: ze krijgen in hun dagelijks bestaan van de mensen rondom hen heel weinig affectieve fysieke aanraking. Ik deed dat wel: een bemoedigend schouderklopje, een aai; en je voelt dat ze dat waarderen." Een begeleider voegt er nog een bedenking aan toe: "Ik vernam dat een leerling op het punt staat om een profcontract te krijgen in zijn sport... Dat is toch een gedroomd moment voor al zijn leerkrachten om daar op zijn minst belangstelling voor te tonen? Maar dat gebeurt te weinig." Mohamed koppelt dit meteen door naar de toekomst: "Dit was een eerste proefopzet, we zetten dit project voort. In oktober bieden we voor twintig leerkrachten een nieuwe vorming hierrond aan. We zullen nog moeten uitzoeken hoe we de selectie van de gegadigden organiseren." Een leerkracht valt enthousiast in: "Dan ook graag denken aan de leerkrachten lager onderwijs! Als ik zie welke grove taal de eerstejaars secundair soms als doodgewone en aanvaardbare communicatie hebben meegebracht uit de basisschool... zó gewelddadig!" Een CLB-begeleidster: "En waarom geen pedagogische studiedag op dit thema focussen? Want dit is nuttig voor alle leerkrachten, niet alleen voor diegenen die zich kandidaat stellen voor een reeks sessies! Dan is natuurlijk het akkoord van de scholen nodig." "En vergeten we ook de leerkrachtenopleiding niet", vult iemand aan.

Nu gaat het verder over de organisatorische kant. Pat merkt op dat de aanwezigheid van Mohamed heel nuttig was, niet alleen voor zijn perfecte organisatie, maar ook omdat hij met zijn Marokkaanse roots en taalkennis begrijpt wat sommigen in hun taal zeggen, zodat hij kon ingrijpen als er schunnige of opruiende woorden werden gebruikt. Genoeg structuur en orde zijn ook van belang. Dat merkten we tijdens die ene sessie in een andere zaal, waar alles er veel slordiger en wanordelijker bij lag.

Het gesprek komt nu op de inbreng van de ouders. Ook voor hen was er vooraf een vormingsavond rond het model, maar de opkomst had beter gekund. "Misschien kan een tolk en een betere voorbereiding van zulk een avond helpen", stelt Pat voor. Het blijkt wel dat vele ouders vooruitgang vaststellen en vrij tevreden zijn: bij hun zoon of dochter is enig inzicht gegroeid, bijvoorbeeld in de noodzaak van woedebeheersing. "Je kunt het belang om je gedrag te wijzigen wel inzien", werpt een leerkracht op, "maar jezelf en je imago of je façade op slag wijzigen, dat is heel moeilijk, zeker op die leeftijd. Temeer omdat het dikwijls om leidersfiguren gaat. Als ze zich herpositioneren vallen hun oude zekerheden weg, en dat vraagt heel veel moed." Daarop suggereert haar collega om voor die jongeren met momenteel negatief aangewende leiderscapaciteiten, een positieve invulling te zoeken, bijvoorbeeld

door ze via de jeugddienst als een soort jeugdhelper in te schakelen via een goed ingeklede opleiding in peer mediation.

Diezelfde spreker: “En trouwens: het aantal plaatsen in deze vorming is beperkt. Ik stel me zelfs de vraag of we niet per saldo nog méér resultaat zouden kunnen boeken als we ándere jongeren zouden selecteren: de minder ‘zware’ gevallen, die meer kans maken om nog van koers te veranderen...” Mohamed pikt in: “Beter dus dié gasten uitkiezen bij wie meer kans op resultaat te verwachten valt?” Pat: “Sommigen hebben inderdaad meer nood aan outdoor projecten.” Maar een CLB-begeleidster ziet het net andersom: “Ja, we moeten zorgvuldiger afwegen wélke jongeren we uitkiezen. Mijn voorkeur gaat dan echter precies uit naar diegenen die regelmatig van de ene naar de andere school gestuurd worden, want zij krijgen nu geen enkele continuïteit in hun begeleiding. Maar dan volstaan vijf sessies ook niet, die kunnen hoogstens een onderdeel vormen in een langdurige begeleiding. Time-outs zijn een aangewezen hulpmiddel.”

Het gesprek komt zo op het nut van time-outs, maar ook de organisatorische en financiële hinderpalen. “Soms doet een school iets in die richting, maar niet systematisch en voldoende doorgedreven; het is dan ook bijzonder intensief”, verduidelijkt de vertegenwoordiger van het LOP. “Er zijn goede initiatieven in andere regio's, zoals Gent (De Werf) en Sint-Niklaas (Arktos) en we zouden daar aansluiting bij moeten zoeken. Waarom geen overleg opstarten met de scholen, om samen een voldoende aantal uren bijeen te scharrelen zodat we iemand kunnen aanstellen?”

Slotbedenking: de onmiddellijke resultaten zijn veelbelovend. Afwachten of die verbeteringen in het gedrag niet snel terug wegebben. Want probleemgedrag vormt vaak slechts het topje van een verborgen ijsberg. Om die helemaal te doen smelten is heel veel warmte nodig.

Mits een betere voorbereiding en zeker ook de nodige nazorg, is dit initiatief zeker voor herhaling vatbaar. De Vuurbloem staat alvast enthousiast klaar om deze vormingen ook in andere steden en gemeenten aan te bieden.

Redactie: Peter Jochems, Mohamed Achaibi
Verantwoordelijke uitgever: Marina Van Hoorick, Groentemarkt 1,
9160 Lokeren
Layout: Dienst Communicatie en Stadspromotie stad Lokeren
Druk: kleurendrukwerk.be

